

Utószó helyett

Ezt a könyvet talán úgy tudnám legjobban meghatározni, hogy életközeli és – politikaközeli. Ha jól olvassa az ember, akkor érzi, amit talán a szerző – legalábbis politikai elemzői munkásságának elején, az 1990-es évek legelején – nem érzett igazán: hogy Romániában a mindennapi élet hihetetlen mértékben elvált a politikától. És hogy roppant rossz értelemben vált el.

Emlékszem, hogy 1989 decemberének valamelyik napján (hivatalosan ma már úgy mondják, hogy az 1989-es román forradalom győzelmének napján), akkor, amikor Kolozsváron több tízezer ember volt az utcákon (köztük valahol én is), a mi menetünk, a Főtér sarkán, találkozott egy másik forradalmi menettel, azzal, amely Doina Cornea emberjogi harcossal az élen vonult az ortodox katedrálisról (ahol addig Cornea asszony rejtőzködött) a Főtér felé. Az első sorban voltam, így láttam, amikor Doina Cornea és az ortodox érsek (aki azóta bebizonyította, hogy se akkor, se azóta nem akart igazán semmilyen változást, legfeljebb a pillanatnyi kényszerűségnek engedett néhány nap, de akkor is csak a nagynemzeti eszmék érdekében), Bartolomeo Anania, kölcsönösen megpróbálták megcsókolni egymás kezét. Bármennyire is tudtam, hogy a kézcsók, a leborulás hozzátartozik az ortodox szertartásokhoz, kicsit megütődtem: hiszen nem vallási kérdésről volt szó, nem ennek vagy annak az egyháznak a védelmében vonultunk ki: társadalmi és politikai változást akartunk. De ez még csak megütkezés volt. A bunkó pár másodperccel később sújtott le rám, amikor, felpillantva, észrevettem, hogy a szemben levők mind térdepelnek. Oldalra pillantottam: jobbra-balra tőlem, mindenki térdepelt. Egyedül voltam, aki állt: ebben a sorsdöntő pillanatban nem fogtam fel, miről van szó. De hamar ráeszméltek. Egy kéz hátulról durván lenyomott a földre. Elvégre a „szabadságot” térden állva illik fogadni. Ha nem úgy teszel, semmi baj: odakényszerítenek. Térdre.

Féltérden „álltam”. De akkor már tudtam, hogy baj van. Baj van a mindennapi élettel, és az azt mindenáron kordában tartani akaró politikával. Már megint nem akarják elfogadni, hogy másképp tiszteld – éld! – a szabadságot,

mint a nagytöbbség. Voltaképpen igazán nem történt semmi különös: a te kultúrád, hited ezt írja elő, a másoké mást. Na és? Gesztusokról van szó: térdepelve is lehet szabad az ember. Állva is lehet rab.

De nincs szabadság anélkül, hogy megengednéd a másiknak, hogy a maga módján élje azt meg.

Nekem akkor, 1989 decemberében, nem engedték meg. Azóta sem. Másoknak sem.

Bányai Péternek sem. Akinek bizonyára nem ilyen élményei voltak. Vagy ha ilyenek, másképp élte meg őket, mint én. Valahogy úgy, hogy „mindez hozzátartozik a változáshoz”; „mindez átmeneti jelenség”; „nem ez az igazán fontos”...

És neki van igaza.

Neki van igaza?

Ez a kötet azt bizonyítja, hogy igen.

Ez a kötet azt bizonyítja, hogy nem.

Ki tudná jobban (az olvasón kívül), mint a szerkesztő, hogy milyen utat járt be 1990-től 2004 végéig az a szerző, aki olyan éhesen vetette bele magát 1989 decemberében az eseményekbe, mintha azok és azok eredményei volnának a legutolsó lehetőségek arra, hogy másokkal együtt ő is emberi életet élhessen, hogy másokkal együtt ő is úgy élhesse életét, ahogy mindig is szeretne volna, ahogy mindig is érezte, hogy annak értelme van, hogy azzal használhat másoknak.

Használhat másoknak?

Azzal, hogy rákérdez: miért? Miért így?

Azzal, hogy elemez? Lám, ez történt, vond le magad a következtetéseket.

Igen, így is. Azzal, hogy igyekszik rávenni az olvasót arra, hogy vonja le ő maga a maga következtetéseit, mert ő (a szerző), a maga részéről már megtette, de a kutya sem törődött vele. Ez persze a következtetések helyes vagy helytelen voltán mit sem változtat. De a könyvet elolvasva talán megnő azok száma (örök – és milyen kétségbeesetten hiábavaló – reménye ez minden másokban gondolkodó, másokért – is – gondolkodó, cselekvő embernek), akik a szerzővel együtt a valót (az igazságot?!) akarják látni, akik egyáltalán megpróbálják *lát*ni azt (mert mi másból áll is össze az igazság, mint örökös rákérdezésekből és örökös megkérdőjelezhető válaszokból?), és persze többen lesznek azok, akik számára a valóság helyes értelmezése fontosabb (vagy legalábbis ugyanolyan fontos) lesz, mint az anyagi haszonszerzés. Talán a világot sémákban látók is elkezdene majd gondolkodni. Felfigyelni a mások által felismert igazságokra. Vitába szállni velük. Mondani róluk egy-két szót.

Mert egyelőre hallgatnak.

Lehet azért, mert kimondatlanul is érzik, hogy a szerző által (is) megrajzolt valóság, megfogalmazott igazság (!) nem kellemes? Hogy aki azt magáévá teszi, az többet nem tud nyugodni illatos rózságyán, szivacsmatracán, hideg szalmazsákján? (Hiszen az igazság szempontjából mindegy, ki milyen ágyon próbál aludni.)

Indokolt a szerző keserűsége, amit amiatt érez, hogy eleinte, amikor belevetette magát a politikába (1990), azt hitte, minden szó, minden gesztus számít, minden el fognak gondolkodni azok, akik azért kapják a (nem is akármilyen) fizetésüket, hogy elgondolkodjanak mások gondolatain (is), cselekedjenek mások elvárásai szerint (is), adjanak lehetőséget másoknak (is) legalább félig-meddig emberi életet élni, és röpké néhány év alatt kiderült, hogy mindez ostobaság, hiszen itt nem másokról, nem szabadságról vagy hasonló badarságokról van szó, hanem csak hatalomról és pénzről.

Hatalomról, tehát pénzről.

Kevés olyan könyvet olvastam, amely ilyen töretlenül és őszintén mutatja be egy társadalomnak a szabadság és egység (egyébként csak az 1989-es decemberi események függvényében naivnak és optimistának tűnő) eszméjétől a pénz és hatalom eszméjének teljes eluralkodása felé vezető útját. Az ív töretlen – akkor is, ha kanyarokkal teli – és az ív megrajzolása talán Bányai Péter legnagyobb érdeme.

Azé a Bányai Péteré, akit természete és származása (szülei illegalista kommunisták, később a kommunista nómenklatúra tagjai voltak) eleve tisztánlátásra, de egyben tehetetlenségre is kárhoztatott, aki csak 1989 decembere után érezte úgy, hogy megtalálta a számára megfelelő közeget a cselekvésre és az önkifejezésre – és aki most tehetetlenül vergődik az őt elutasító hatalom (és a hatalomnak alárendelt közvélemény) pókhálójában.

Tizennégy–tizenöt év távlatából az olvasó (még az is, aki átélte az 1989-es decemberi, romániai eseményeket) kicsit furcsállja azt a kezdeti naivitást, ami az 1990-es (és a későbbi) cikkek egy részét jellemzi. „Egység!”, „Szabadság!” – fejezi be a szerző egy-két írását, de ha nem is használná ezeket a szavakat, akkor is meglepné az olvasót a sorokból süttő bizalom, a hit, hogy ez a megmozdulás igenis egy nép forradalma, egy népé, amely a hatalom minden erőfeszítése ellenére most le akar rázni magáról minden bűnös belenyugvást, változást akar, előre akar lépni Európa felé, bármilyen áldozatot követelne is ez az előrelépés, bármilyen tökéletlen is lenne az az Európa, amely felé lépni akar.

Ez a bizalom talán nem volt annyira általános, mint ahogy Bányai Péter első írásai sugallják, de a kiábrándulás – az már általános volt. Hogyne, hiszen mindaz, ami következett, a holnapra magától beköszöntő, tejjel-mézzel folyó

Kánaán helyett szökőárként pusztította el még azt a kevés jót is, ami több évtizednyi embertelen diktatúra után megmaradt (és egyetlen diktatúra, egyetlen önös hatalom sem képes – ebből merítsünk erőt! – minden jót kiirtani!).

1989 végén a helyzet valóban forradalmi volt – csak maga a forradalom vesztődött el valahogy az úton. Mert a hatalomnak erre az opportunizmusára, erre a képmutatására nemigen számítottak a forradalmat nem önmagáért, hanem az emberekért és az emberibb életért mindenáron akaró forradalmárok. Az olyanok, mint Bányai Péter. És persze nem számítottak arra sem, hogy a minden reális információtól megfosztott, egész pontosan: a valós információk és a mindig nagyobb hatású hamis információk keverékével elárasztott tömegek vérébe ivódott belenyugvás csak fel-fellobbanásokat engedélyez, nem hosszas munkálkodást a változás érdekében.

1990-ben Bányai Péter (is) tömegekben gondolkodott. És igaza volt: forradalmat csak a tömegek tudnak kirobbantani, véghezvinni. De valóban tömegekről volt szó? Egy 22 milliós ország pár nagyvárosának utcára kivonult néhány tíz vagy százezres tömege még nem igazán tömeg. Inkább csak két tűz közé szorult sokaság: egyik oldalon a hatalmat mindenáron megszerezni-megtartani akaró politikai-gazdasági ügyeskedők (és csatlósai) nagy száma és nagy hozzáértése a manipuláláshoz, másik oldalon a hihetetlenül elmaradt és tudatlan, éppen ezért hihetetlenül manipulálható milliók. Ehhez képest néhány százezer tüntető nem sokat számít. Az egyikkel még csak-csak meg tudott volna küzdeni (erre nem egy példa akad a történelemben), de a kettő együtt eleve kudarcra ítélte azt, ami magja lehetett volna a jó értelemben való változásnak.

És ennek a fokozatos felismerését tartom a könyv egyik legnagyobb eredményének. Ahogy a szerző a kétségbeesésen és kiábrándultságon keresztül eljut a naiv bizalomtól a lehiggadt politikai elemzésig (anélkül azonban, hogy ez az elemzés bármikor is fontosabb lenne számára, mint maga az ember – ahogy sajnos sok politikai elemzőnél észrevehetjük).

Bányai Péter meg akarja érteni, és meg akarja értetni az eseményeket. De számára mindig az ember marad a legfontosabb (ezért is olyan megrázó a sorokból kicsendülő kétségbeesés és – mindenek ellenére – a bizalom). Lehet, hogy éppen e miatt az elkötelezett, szenvedélyes kiállás miatt utasítja el a román és a magyar politikai elit? Mert egyiknek sincs szüksége „megbízhatatlan” elemekre, akik – tetszik, nem tetszik – mindig a maguk nótáját fújják?!...

Persze, nem könnyű tizennégy év történéseit összefoglalni egy bármilyen terjedelmes kötetben sem. Sok olyan napi eseménnyel foglalkozó írást ki kellett „dobni”, aminek akkor nagy jelentősége volt, sok mindent kellett éppen

e miatt rövidíteni, sok akkor fontos szereplőről kellett „megfeledkezni”, de úgy érzem, sikerült valóban életközelinek és politikaközelinek megtartani a kötetet. És egységesnek is.

Voltaképpen ez volt a célom. Mert a szerzővel együtt hiszem, hogy ha a politika úgy általában – és azon belül a középkelet-európai (még szűkebben véve: a romániai) – képes lesz egyszer másképp felfogni a hatalomhoz és a pénzhez való viszonyát, mint most, akkor a politika életközeli lesz.

Mi több, emberközeli is.

Hadházy Zsuzsa